

DAUN SINDROMINING KELIB CHIQISHI VA BOLALARNING IJTIMOIY MOSLASHUVIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Ziyovutdinova Aziza SHarofiddinova

Toshkent kimyo xalqaro universiteti.

“Maxsus pedagogika” yo'nalishi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada Daun sindromining kelib chiqish mexanizmlari, uning genetik xususiyatlari hamda sindromli bolalarning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar yoritilgan. Shuningdek, bolalarning ijtimoiy moslashuvi, muloqot ko'nikmalari, oila va ta'lim muhitining ahamiyati tahlil qilinadi. Daun sindromli bolalarning rivojlanishi bir xil kechmasligi, har bir bolaning individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish zarurligi ta'kidlanadi. Erta rivojlantirish, pedagogik va terapevtik yordam, ota-ona hamkorligi hamda inklyuziv ta'lim bolaning ijtimoiy hayotga faol qo'shilishida muhim omillar sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Daun sindromi, 21-xromosoma, trisomiya, genetik holat, ijtimoiy moslashuv, inklyuziv ta'lim, erta aralashuv, kommunikativ ko'nikma, maxsus pedagogika, oila.

АННОТАЦИЯ: В статье рассматриваются причины возникновения синдрома Дауна, его генетические особенности и характеристики развития детей с синдромом Дауна. Особое внимание уделяется факторам, влияющим на социальную адаптацию детей, включая семейную среду, образовательный процесс, взаимодействие со сверстниками, коммуникативные навыки и педагогическую поддержку. Также рассматривается значение раннего развития, индивидуального подхода и инклюзивного образования в социальной адаптации детей с синдромом Дауна.

Ключевые слова: синдром Дауна, 21-я хромосома, генетическое состояние, социальная адаптация, инклюзивное образование, специальная педагогика, коммуникация, раннее развитие.

ABSTRACT: This article examines the causes of Down syndrome, its genetic characteristics, and the developmental features of children with Down syndrome. Particular attention is paid to the factors affecting their social adaptation, including the family environment, educational process, interaction with peers, communication skills, and pedagogical support. The article also highlights the importance of early intervention, an individual approach, and inclusive education in supporting the social adaptation and development of children with Down syndrome.

Keywords: Down syndrome, chromosome 21, genetic condition, social adaptation, inclusive education, special education, communication, early intervention.

Kirish

Bugungi kunda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni jamiyatga moslashtirish va ularning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish maxsus pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biridir. Shunday bolalar guruhiga Daun sindromi bo'lgan bolalar ham kiradi. Daun sindromi — 21-xromosomaning qo'shimcha nusxasi mavjudligi bilan bog'liq genetik holat. Daun sindromining uch asosiy turi mavjud: trisomiya 21, translokatsion va mozaik shakl. Holatlarning taxminan 95 foizi oddiy trisomiya 21 bilan bog'liq. Daun sindromi bolaning jismoniy, nutqiy, kognitiv va rivojlanish xususiyatlariga ta'sir qilishi mumkin. Shu bilan birga, bolalarning imkoniyatlari bir xil emas: rivojlanish sur'ati va egallaydigan ko'nikmalarida sezilarli individual farqlar mavjud. 2026-yilda e'lon qilingan ilmiy sharhda ham Daun sindromli bolalar rivojlanish yo'nalishlari bo'yicha turli individual trayektoriyalarga ega ekani qayd etilgan. Daun sindromining kelib chiqishi Odam organizmidagi hujayralarda odatda 46 ta xromosoma bo'ladi. Daun sindromida esa 21-xromosomaning qo'shimcha nusxasi mavjud bo'ladi. Natijada

organizmning rivojlanish jarayonlariga ta'sir qiluvchi genetik material miqdori o'zgaradi.

Daun sindromining asosiy genetik shakllari:

1. Trisomiya 21.

Bunda hujayralarda 21-xromosomaning uchta nusxasi bo'ladi. Bu eng ko'p uchraydigan shakl hisoblanadi.

2. Translokatsion shakl.

Qo'shimcha 21-xromosoma yoki uning bir qismi boshqa xromosomaga birikkan bo'ladi.

3. Mozaik shakl.

Organizmning ayrim hujayralarida 21-xromosomaning uchta nusxasi, boshqa hujayralarida esa odatdagi ikkita nusxasi bo'ladi.

Daun sindromining nima sababdan aynan ma'lum homilada yuzaga kelishini har doim ham aniqlab bo'lmaydi. Ona yoshi oshishi xavfning ortishi bilan bog'liq omillardan biri hisoblanadi, biroq Daun sindromli bolalarning katta qismi 35 yoshdan kichik onalardan tug'iladi, chunki bu yosh guruhida tug'ilishlar soni ko'proq. Shuning uchun sindromni faqat ona yoshiga bog'lash to'g'ri emas.

Daun sindromli bolalarning rivojlanish xususiyatlari

Daun sindromli bolalarda rivojlanishning ayrim sohalari sekinroq shakllanishi mumkin. Ayniqsa nutq va talaffuz, xotira diqqatni jamlash, murakkab topshiriqlarni bajarish, mayda va yirik motorika, mustaqil faoliyat ko'nikmalarida qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin. Biroq bu xususiyatlar har bir bolada bir xil darajada namoyon bo'lmaydi. Ilmiy ma'lumotlar Daun sindromli bolalarda individual rivojlanish farqlari katta ekanini ko'rsatadi. Nutq rivojlanishida ham o'ziga xosliklar mavjud. Tadqiqotlarda bolaning aytilgan gapni tushunish qobiliyati o'z fikrini og'zaki ifodalash qobiliyatidan yaxshiroq bo'lishi mumkinligi qayd etilgan. Eshitishdagi muammolar ham nutqni rivojlantirishga ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli pedagog bolaning faqat qiyinchiliklariga emas, balki mavjud kuchli tomonlari va individual imkoniyatlariga ham e'tibor qaratishi kerak.

Ijtimoiy moslashuv tushunchasi

Ijtimoiy moslashuv — bolaning oila, maktab, tengdoshlari va kengroq jamiyat bilan munosabat oʻrnatishi, kundalik hayot qoidalarini oʻzlashtirishi va imkon qadar mustaqil faoliyat yurita olish jarayonidir.

Daun sindromli bolalar uchun ijtimoiy moslashuv quyidagi koʻnikmalarni rivojlantirishni oʻz ichiga oladi:

salomlashish va xayrlashish;

oʻz ehtiyojlarini bildirish;

suhbatga kirishish;

tengdoshlari bilan oʻynash;

navbat kutish;

oddiy qoidalarga rioya qilish;

topshiriqni mustaqil bajarish;

oʻz-oʻziga xizmat qilish;

jamoaviy faoliyatda ishtirok etish.

Ijtimoiy koʻnikmalarni rivojlantirish bolaning kelajakdagi taʼlimi, mustaqilligi va jamiyat hayotidagi ishtiroki uchun muhimdir.

Ijtimoiy moslashuvga taʼsir qiluvchi asosiy omillar

Oila muhiti

Oila bolaning birinchi ijtimoiy muhitidir. Ota-onaning bolaga munosabati, uni qoʻllab-quvvatlashi va kundalik faoliyatga jalb qilishi rivojlanish uchun katta ahamiyatga ega. Bolani barcha ishlarini uning oʻrniga bajarib qoʻyishdan koʻra, imkon qadar oʻzi bajarishiga sharoit yaratish mustaqillikni shakllantirishga yordam beradi.

Pedagogik qoʻllab-quvvatlash

Pedagog bolaning imkoniyatlariga mos topshiriqlar berishi, murakkab faoliyatni kichik bosqichlarga ajratishi va ijobiy natijalarni ragʻbatlantirishi mumkin.

2026-yilgi ilmiy sharhda ham oilalar uchun mutaxassislar bilan hamkorlikda individual rivojlanish maqsadlarini belgilash va zarur hollarda moslashtirilgan

aralashuvlardan foydalanish muhimligi ta'kidlangan. Tengdoshlar bilan birgalikdagi o'yin va ta'lim faoliyati bolaning muloqot qilish, navbat kutish, hamkorlik qilish va ijtimoiy qoidalarni o'rganishiga imkon beradi. Shu sababli inklyuziv ta'lim muhiti nafaqat bilim olish, balki ijtimoiy tajriba orttirish uchun ham muhim bo'lishi mumkin.

Nutq va kommunikatsiya

Bolaning o'z fikrini ifodalash imkoniyati uning ijtimoiy moslashuviga bevosita bog'liq. Nutq rivojlanishida qiyinchilik mavjud bo'lsa, pedagog va mutaxassislar bolaning imo-ishora, rasmlar yoki boshqa mos kommunikativ vositalardan ham foydalanish imkoniyatini ko'rib chiqishi mumkin. Erta kommunikativ aralashuvlar bo'yicha tadqiqotlarda ota-onalar va mutaxassislarning hamkorlikdagi ishlari ijobiy natijalar bilan bog'langan, biroq tadqiqotlarning metodologik sifati turlicha bo'lgani sababli natijalarni ehtiyotkorlik bilan talqin qilish kerak. Daun sindromli bolalar bilan ishlashni imkon qadar erta boshlash muhim. Erta yordam bolaning:

Harakatlanish, nutq, muloqot, diqqat, o'z-o'ziga xizmat qilish, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilishi mumkin.

2026-yilgi sharhda rivojlanishni muntazam kuzatish, eshitish va ko'rishni tekshirish, zarur hollarda fizioterapiya va boshqa mutaxassislar yordamidan foydalanish bolaning rivojlanishidagi to'siqlarni kamaytirishga xizmat qilishi mumkinligi ko'rsatilgan.

Inklyuziv ta'limning o'rni

Zamonaviy maxsus pedagogikada bolaning jamiyatdan ajralib qolmasligi va ta'lim olish imkoniyatlaridan foydalanishi muhim masalalardan biridir. Inklyuziv ta'lim sharoitida Daun sindromli bola tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim va tarbiya jarayonida ishtirok etishi mumkin. Bunda o'quv materiallari bolaning individual imkoniyatlariga moslashtirilishi, topshiriqlar sodda va tushunarli shaklda berilishi hamda qo'shimcha ko'rgazmali vositalardan foydalanilishi mumkin. Bunda "Hamma

bolaga bir xil talab” tamoyilidan ko‘ra, har bir bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olish muhim.

Xulosa

Daun sindromi 21-xromosomaning qo‘shimcha nusxasi bilan bog‘liq genetik holat bo‘lib, bolaning rivojlanishiga turli darajada ta’sir qilishi mumkin. Biroq Daun sindromli barcha bolalarning imkoniyatlarini bir xil deb baholash to‘g‘ri emas. Har bir bolaning rivojlanish sur’ati, qiziqishlari, kuchli tomonlari va qo‘llab-quvvatlashga bo‘lgan ehtiyoji individualdi. Bolaning ijtimoiy moslashuvida oila, pedagog, tengdoshlar, mutaxassislar va ta’lim muhiti o‘zaro bog‘liq holda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, erta rivojlantirish, kommunikatsiyani qo‘llab-quvvatlash va individual yondashuv bolaning imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishga yordam berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Ayupova M.Yu. Logopediya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash va inklyuziv ta’limni rivojlantirishga oid hujjatlari.

Maxsus pedagogika va psixologiya asoslari: oliy ta’lim muassasalari uchun o‘quv qo‘llanma.